

## u s u l g e r e ğ i

Bu kitap, yaşadığı dönemin en önemli Ermeni yazarlarından olan Zabel Yesayan'ın, 1925'te Paris'te kaleme aldığı, 1927'de aynı şehirde yayımlanan *Yerevan* gazetesinde tefrika edilen ve 1928'de yine Paris'te Daron Matbaası tarafından kitap olarak basılan novellası *Meliha Nuri Hanım*'ın çevirisidir.

Eserin kitaplaştırılmış versiyonundan yararlanılan bu çeviride, mümkün mertebe, dönemin Türkçesine yakın bir dil tutturulmaya çalışıldı. Metinde Türkçe olarak geçen kelimeler *italik* dizildi. Kitabın başında ve sonunda, okurun Zabel Yesayan'ın dünyasına ve edebiyatına yaklaşmasını kolaylaştıracak eklere yer verildi.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

MELİHA NURİ HANIM

Aras Yayıncılık  
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Z.  
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul  
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02  
Fax: (0212) 252 65 19  
info@arasyayincilik.com  
www.arasyayincilik.com  
Sertifika No: 10728

---

ARAS - URQU 153

---

Zabel Yesayan  
Meliha Nuri Hanım

Çeviri  
Mehmet Fatih Uslu

Editör  
Rober Koptaş

Kapak Tasarımı  
Aret Gıcır

Kapak Fotoğrafı  
İstanbul'da bir hastaneden  
(Fransa Savunma Bakanlığı Vincennes Arşivi  
Victor Forbin Koleksiyonu - Vahe Tachjian'a teşekkürlerimizle)

© Aras Yayıncılık, 2015  
ISBN 978-605-5753-53-5

Baskı  
Sena Ofset: 2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı-İstanbul  
Tel: (212) 613 38 46 / Sertifika No: 12064

Birinci Baskı: İstanbul, Ekim 2015  
İkinci Baskı: İstanbul, Şubat 2016

# MELİHA NURİ HANIM

ZABEL YESAYAN

ERMENİCEDEN ÇEVİREN  
MEHMET FATİH USLU





**ZABEL YESAYAN**  
(1878 - 1943?)

## Zabel Yesayan<sup>1</sup>

Zabel Yesayan, ya da doğduğu zamanki adıyla Zabel Hovhannesyan, 5 Şubat 1878'de İstanbul'un Üsküdar semtinde doğdu. Üsküdar'daki Surp Haç İlkokulu'na devam etti. 1895'te ilk edebi eseri olan *Yerk ar kişer* (Geceye Şarkı) adlı mensur şiiri Arşag Çobanyan'ın *Dzağig* (Çiçek) dergisinde yayımlandı. Bunu, "ümit vaat eden genç bir yazar" sıfatını çabucak kazanmasını sağlayan diğer eserleri izledi. 1890'ların ortalarındaki politik kargaşa ve Ermeni katliamları döneminde, babasının tavsiyesi üzerine, hayatını kalemiyle kazanan diğer pek çok Ermeni gibi İstanbul'u terk ederek Paris'e gitti (Aralık 1895). Sorbonne'da edebiyat ve felsefe derslerini takip etti, böylece üniversiteye giden ilk Ermeni kadın oldu. Bir yandan da geçimini sağlayabilmek için Guy de Lusignan'ın Fransızca-Ermenice sözlüğünün düzeltmenliğini yapıyordu. 1900'de, daha önce İstanbul'da tanışmış olduğu İstanbul doğumlu ressam Dikran Yesayan ile evlendi. Sofi adında bir kız, Hrand adında bir erkek çocukları oldu. 1902'de İstanbul'a döndüler. Özellikle kadınlara hitap ettiği yazılarının hatırı sayılır bir bölümü bu dönemde kaleme alınmış, 1903 ve 1904 yıllarında *Dza-*

1 Yesayan hakkında, burada verdiğimiz yaşamöyküsü için de yararlandığımız etraflı bir inceleme için bkz. Hasmig Khalapyan, "Kendine Ait Bir Feminizm: Zabel Yesayan'ın Hayatı ve Eserleri", *Bir Adalet Feryadı* içinde, Derleyen: Lerna Ekmekçiöglü - Melissa Bilal, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2010 (ikinci baskı), s. 167-200.

ğig’de yayımlanmıştır. Bu dönemdeki en ünlü edebi eseri 1903’te yayımlanan *Isbasman srahin meç* (Bekleme Odasında) adlı romanıydı, ayrıca yazıları *Masis* ve *Arevelyan mamul* (Doğu Basını) gibi dönemin en önde gelen süreli yayınlarının sayfalarında yer alıyordu. Yesayanların İstanbul’da geçinemeyip 1905’te Paris’e geri dönmeleri basında büyük bir tartışmaya yol açtı ve İstanbul Ermeni cemaati bu genç çiftin yeteneğinin değerini bilmemekle suçlandı.

1905’te *Arevelyan mamul*’da Ermeni aydın portrelerinin hicvedildiği *Geğdz hancarner* (Sahte Dâhiler) adlı romanı yayımlanmaya başladı. “Otorite”ler, polemik yaratan bu eserde karakterlerin gerçek hayattan alındığı gerekçesiyle baskıda bulununca, romanın yayımı yarım kaldı. 1907’de romanı *Şnorkov martig*’i (Erdemli İnsanlar) diğer eserlerinin de bulunduğu bir derleme içinde yayımladı. Böylece daha önceden dergilerde tefrika edilen eserleri ilk defa bir kitapta toplanmış oldu. Bu kitap, büyük övgü topladı. Böylece, Yesayan’ın edebi yeteneği tartışılmaz bir şekilde tanınmış oluyordu.

1908’e dek Paris’te kaldı. Jön Türk Devrimi’nden sonra İstanbul’a geri döndü. 1909 yılının nisan ayında, Kilikya’da Ermeni katliamını takip eden günlerde, durum hakkında ilk elden bilgi edinmek üzere yakıp yıkılan yerleri ziyaret eden aydın ve siyasilere yer aldığı heyetin içinde Yesayan da bulunuyordu. Orada üç ay geçirdi ve izlenimlerini, yaptığı araştırmaları, kurbanların anlattıklarını 1911’de İstanbul’da *Averagnerun meç* (Yıkıntılar Arasında, Türkçe baskısı: Aras Yayıncılık, 2013) adlı eserinde topladı. 1910’da Paris’e gitti ama babasının sağlığı bozulunca 1911’de İstanbul’a geri döndü. 1914’te *Yerp aylevis çen sirer* (Artık Sevmediklerinde) adlı eserini yayımladı. Birinci Dünya Savaşı başladı.

ğında oğluyla birlikte İstanbul'da, eşi ise kızıyla Paris'teydi. 1915'te birçok ünlü Ermeni aydın ve siyasetçi Jön Türklerin talimatlarıyla öldürüldüğünde, Yesayan benzer bir sondan kaçmak için bir hastanede saklandı. Kendini önce Türk bir kadın, sonra da Rum bir dantelci olarak tanıtarak Bulgaristan'a kaçtı. Oğluyla ancak 1917'de, Hrand İstanbul'dan Bulgaristan'a geldiğinde bir araya gelebildi.

1917'de Bakü'de Ermeni mülteciler ve yetimler için yardım toplama faaliyeti içerisindeydi. Aynı yıl, 1915 ve sonrasında yaşananların bütün korkunçluğunu betimlediği *Joğovurti mı hokevarkı* (Bir Halkın Son Nefesi) adlı eserini yayımladı. 1918'de Kilikya, İskenderiye, Beyrut ve birçok farklı şehre dağılmış Ermeni yetimlere yardım etmek için Bakü'den ayrıldı. 1921'de Paris'e döndü. Bu dönemde yayımlanan en önemli eserleri *Verçin pajacı* (Son Kadeh, 1917) ve *Hokis aksoryal* (Ruhum Sürgünde, 1922) oldu. Paris'te yayımlanan *Yerevan* (Erivan) dergisinde çalıştı. 1926-27 yıllarında Moskova'yı ve Sovyet Ermenistanı'nı ziyaret etti ve 1928'de Marsilya'da, Sovyet sisteminden övgüyle söz ettiği izlenimlerini *Brometeosm azadakrvadz* (Kurtarılmış Prometheus) adı altında yayımladı.

1933'te Sovyet Ermenistanı'na yerleşmek üzere Paris'ten ayrıldı. Orada, Ermenistan Yazarlar Birliği'nin yönetim kurulu üyesi oldu ve Erivan Devlet Üniversitesi'nde Batı Ermeni edebiyatı dersleri verdi. Bu döneme ait en dikkat çekici eserleri *Grage şabig* (Ateşten Gömlek, 1934) ve *Silihdari bardezneri* (Silihdar Bahçeleri, 1935) oldu. 1937'de Stalin kovuşturmaları sırasında tutuklanıp Sibirya'ya sürüldü. 1942 ya da 1943'te orada, tam olarak bilinemeyen koşullar altında öldü.



## Bir Bakışta Yesayan ve Eserleri<sup>2</sup>

Modern Ermeni düzyazısının ön sıralarında şanlı bir yere sahiptir. Genç yaşta adını duyurmuş ve ilgi çekici edebi eserleri eleştirel yorumlara neden olmuştur. Süreli yayınlara da katkısı olan yazar, sadece yazılarıyla değil, hayli etkin sosyal yaşamıyla da dikkatleri üzerine çekmiştir. Birçok makalede kadın haklarını savunmuş, kadınların toplumdaki ve evlilikteki yerinin, kökten ve etraflıca bir biçimde yeniden değerlendirilmesini ısrarla talep etmiştir. Bunun dışında bazı sosyokültürel konular ve halkının yazgısı Yesayan için aynı derecede önemlidir.

Genel olarak insan ruhunda ve özellikle kadın ruhunda incelikli keşifler yapmak Yesayan'ın en sevdiği alanlardır; kısa romanlarının ve öykülerinin en büyüleyici, özgün ve kalıcı özelliği de budur. İçgözlem (fakat içedönüklük değil); kendisini ifade etmekle, edebiyat ve sanat yoluyla ulaşılan doyum; başkalarıyla ve tabiat anayla bir olmak; bunların hepsi, arka planını insanlık hallerinin oluşturduğu eserlerine övgüler yağdırılmasına vesile olan konulardan bazılarıdır. Yesayan, insan ruhunda, gereksinimlerinde ve amaçlarında yaptığı heyecanlı yolculukları, yalın ama zarif, derli toplu, kuvvetli ve samimiyetle ışıldayan bir üslupla ifade eder. Yirminci yüzyılın ilk on yılında yayımlanan kısa eser-

---

2 Kevork Bardakjian, *Modern Ermeni Edebiyatı* içinde, İstanbul: Aras Yayıncılık, 2013, s. 201-203.

leri, zaten büyümekte olan ününü sağlamlaştırır, parıldayan yeteneğinin geniş kapsamını kanıtlar. *Isbasman srahin meç* (Bekleme Odasında) adlı çalışmasında, genç bir annenin üzücü durumunu inceler; *Üsgüdari verçaluyser* (Üsküdar'da Günbatımları) Edebi ve estetik kaygılarla örülmüş nefis bir doğa betimlemesidir; *Hlunerı yev imposdnerı* (İtaatkârlar ve Asiler) II. Abdülhamit'in baskıcı yönetim dönemindeki bazı sosyopolitik konuları ele alır; *Şnorkov martig* (Erdemli İnsanlar) yozlaşmış Ermeni burjuvazisini gözler önüne serer. Yazar, *Geğdz hancarner* (Sahte Dâhiler) adlı çalışmasında ise, üzüntüyle Ermeni cemaati içindeki bazı çevrelerin bilgisizliklerini ve tembellikten kibre sığınan bazı Ermeni yazarları, özellikle de zamanın ilerisinde bir yazar olan İndra'yı eleştirir.

Bu eserlerin ardından, 1909 yılında Adana ve çevre kentlerde yaşanan Ermeni katliamlarının sonuçlarını duygusal bir bakış açısıyla anlatan *Averagnerun meç* (Yıkıntılar Arasında) adlı çalışması yayımlandı. Bir yardım heyetinin üyesi olarak bölgeyi gezen Yesayan, yıkımın boyutlarını gözlemleyip hayatta kalanlarla görüşmüştü. Felaketin sebepleri yazarın konusu olmadığından, anlatımı siyasi veya irksal-dini yorumlar içermez. Yesayan kitabında, katledilmiş ve yanmış cesetlerin, yakılmış evlerin ve kiliselerin dışında, katliama tanıklık etmiş olanların –ki bunların çoğu kadın ve yaşlılardan oluşuyordu– yaşadığı dehşeti çarpıcı bir duyarlılıkla dile getirir. Kurbanların birçoğu Doğu'daki Ermeni vilayetlerinden gelmiş insanlardı. Bazıları, 1890'lı yılların ortalarında yaşanan Ermeni katliamlarından kaçıp bu bölgeye yerleşmiş, bazıları ise geçici veya mevsimlik iş için gelmişlerdi. Yesayan çalışmasında, bu kıyıma karşı koyan bazı Türklere yer verse de, gafil avlananlar veya katliam öncesinde direniş fikrinden sakınanlar için kendini

korumanın kaçınılmaz olduğunu gözler önüne serer. Fakat onun en büyük zaferi, belki de, halkının bu zorluklara karşı gösterdiği olağanüstü dirençten aldığı iyimserliktir; korku dolu anlatısını bu iyimserlikle aydınlatır.

*Verçin pağacı* (Son Kadeh) ve *Hokis aksoryal* (Ruhum Sürgünde), Yesayan'ın en iyi eserleri arasındadır. İlk kitap, aceleyle getirilmiş bir evliliğin ardından mutsuzluk çeken bir kadının duygularını ve duyarlılıklarını ortaya koyar. Yesayan, aydınlatıcı düzyazısında, insanın erişebileceği belki de yegâne özgürlük ifadesi olarak katışıksız sevginin gücünü; bireysel özgürlüklerin toplumsal sorumluluklar ve geleneksel değerlerle çatışmasını keşfe çıkar. *Hokis aksoryal*, evrenin karmaşıklığı ve bireylerin bir yandan birbirleriyle, diğer yandan ise sanat, edebiyat, toplum ve anavatanla olan ilişkilerini ele alan sofistike bir tartışmadır. *Meliha Nuri Hanım* adlı eserinde yazar savaşa, sevgiye, kültürel etkileşimlere yer verir, Türk kadınının haletiruhiyesine göz gezdirir ve Türk-Ermeni ilişkilerine değinir. *Meliha Nuri Hanım*'ın vicdansız kişiliğinden izler, anlaşmalı bir evlilik yapmak beklentisiyle ilk aşkıdan vazgeçen, *Yerp aylevis çen sirer* (Artık Sevmediklerinde) adlı eserin kadın kahramanı *Yevpime*'de de görülür.

Yesayan Sovyet Ermenistanı'na yerleşmeden önce, son derece başarılı bazı başka kısa romanlar ve hikâyeler de yazdı. Ayrıca, Soykırım'dan sağ kurtulan bir kişinin tanıklığını *Joğovurti mı hokevarkı* (Bir Halkın Son Nefesi) başlığıyla; siyasi içerikli bir roman olan *Nahançoğ ujeri* (Geri Çekilen Güçler); Sovyet Ermenistanı'na yaptığı bir ziyaret sırasında edindiği hayli olumlu izlenimlerini dile getirdiği *Brometeosin aza-dakrvadz* (Kurtarılmış Prometheus) adlı eserlerini yayımladı. Edebi kariyerinin son dönemi olan Sovyet döneminde ise

iki seçkin eser kaleme aldı: *Grage şabig* (Ateşten Gömlek) ve *Silihdari bardeznere* (Silihdar Bahçeleri; tamamlanmamıştır); bu eserlerin ikisi de, otobiyografik nitelikli hatıradır. *Barba Khaçig* (Khaçig Amca), birçok kusuru olan, çok yönlü bir romandır ve yazarın ölümünden sonra yayımlanmıştır. Yazar bu kitabın yayımlanmasıyla kendisi ilgilenmiş olsaydı, kuşkusuz, basılmadan önce önemli değişiklikler yapardı.

« ԼՈՒՍԱԳԱՎ » ՄԱՏԻՆԱՆՈՐ ԹԻՒ 6

**ՋԵՊԷԼ ԵՍԵՅԱՆ**

**ՄԵԼԻՀԱ ՆՈՒՐԻ ՀԱՆՐԱՄ**

( 4 է Գ )



ՏՊԳՐ. « ՏԱՐՈՆ »

ՓԱՐԻՋ

1928

Zabel Yesayan, *Meliha Nuri Hanım*, Paris: Daron Matbaası  
(Lusakag [Işık Demeti] Yayın Dizisi, no 6), 1928, 38 sayfa.

**Meliha Nuri Hanım**



Sabaha kadar uyuyamadım. Tam gözlerimi kapıyordum, yarım yamalak düşünceler beynimin içinde galeyana geliyor, birbirleriyle mücadele ediyor veya ıssız, boş bir evin tavan arasındaki fareler gibi gayesizce koşuşturuyorlardı. Birkaç kere bunlardan birini yakalamak, beni böyle endişelere gark eden şeyin ne olduğunu mutlak surette anlamak istedim. Fakat, ne zaman dikkatimi bir düşünce üstünde güçbela toplasam, bin bir başkası bilinmez köşelerden çıkıp hücumu geçiyor ve sonra bambaşka taraflara kaçıyorlardı.

Dünkü gazeteler, Dahiliye Nazırı ile Celaleddin Bey'in teftiş için Çanakkale cephesine gittiğini yazdı. Dönüşte Gelibolu hastanesini de ziyaret edeceklermiş.

